ΔΙΕΥΡΥΝΣΗ ΤΗΣ Ε.Ε. ΣΗΜΕΡΑ
(Εν όψει του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, 14-15 Δεκεμβρίου 2023)

Γιώργος Πουκαμισάς, Πρέσβυς ε.τ.

Η διεύρυνση, αποτελούσε πάντοτε συστατικό στοιχείο της ΕΟΚ/ΕΚ/Ε.Ε. και μοχλός ενίσχυσης του γεωπολιτικού ρόλου της, πέρα από την συζήτηση περί ευρωπαϊκών αρχών και αξιών.

Ας υπενθυμίσουμε ότι κατά την Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρα 2 και 49), η ένταξη στην Ε.Ε. είναι ανοιχτή σέ κάθε ευρωπαϊκό κράτος πού σέβεται τις αρχές αυτές και έχει δεσμευτεί να εργάζεται για την προαγωγή τους. Οι ρήτρες της Συνθήκης της Λισσαβώνας (2009), ενσωματώνουν τά «κριτήρια της Κοπεγχάγης» (1993), δηλαδή ομαλή λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών, κράτος Δικαίου και προστασία μειονοτήτων, αλλά ακόμη λειτουργίας της οικονομίας της αγοράς υπό συνθήκες ανταγωνισμού εντός της Ενώσεως.

Εξαρχής ήταν έντονη η συνείδηση της αντίφασης μεταξύ της εμβάθυνσης των θεσμών και διεύρυνσης της συμμετοχής στην Ε.Ε.

Το δίλημμα αυτό το έλυσε η πολιτική και ιστορική πραγματικότητα, με ανομολόγητη εγκατάλειψη της εμβαθυνσιακής διάστασης στην πολιτική των Βρυξελλών. Η τελευταία σοβαρή προσπάθεια εμβάθυνσης έγινε με την δημιουργία του κοινού νομισματικού χώρου και την υιοθέτηση του ευρώ το έτος 2000, που όμως ισοφαρίστηκε με την 5^{η} (2003/2004) διεύρυνση προς τα κράτη της πρώην ανατολικής Ευρώπης και την Κυπριακή Δημοκρατία.

Μετά την προσχώρηση της Κροατίας (2013), η ‘Ενωση αναλώθηκε στα της εξόδου του Ηνωμένου Βασιλείου, ενώ έντονη καταγραφόταν δημοσκοπικά η απαρέσκεια για περαιτέρω διευρύνσεις.

Η διευρυνσιακή δυναμική έχει ουσιαστικά εξαντληθεί το αργότερο από το έτος 2013. Στην πραγματικότητα ζούμε σε μια κατάσταση, ούτε εμβάθυνσης – ούτε διεύρυνσης. Η διχογνωμία μεταξύ «παλαιάς» και «νέας» Ευρώπης, δηλαδή κυρίως μεταξύ των χωρών της πρώην Ανατολικής Ευρώπης και των παλαιοτέρων μελών, όπου η «νέα» Ευρώπη ακολούθησε πιστά τις επιλογές των ΗΠΑ κατά τον δεύτερο πόλεμο του Κόλπου (2003), μαζί με αντικειμενικές δυσκολίες εναρμόνισης, έκαναν κάθε περαιτέρω διεύρυνση αντι-δημοφιλή σε επίπεδο πολιτικής κοινωνίας.

Θα έλεγε κανείς ότι την μηχανή της διεύρυνσης την έσερναν εφεξής όλο και περισσότερο γεωπολιτικοί υπολογισμοί, είτε εκ των έσω, είτε εκτός της Ε.Ε., συνήθως αφού

προηγείτο ένταξη χωρών στο ΝΑΤΟ, διαδικασία που ήταν λιγότερο λεπτομερής και απαιτητική.

Στη σημερινή συγκυρία, αναρριπίζεται ο ζήλος για την προώθηση της εντάξεως των δυτικών Βαλκανίων, 20 ολόκληρα χρόνια μετά την περίφημη «ατζέντα της Θεσσαλονίκης» (2003). Οι λόγοι είναι σαφώς γεωπολιτικοί. Η Ένωση αξιοποιεί τους μοχλούς που έχτισε από το 2002/2003 με την προοπτική ένταξης των 6 χωρών (Δημοκρατία Βόρειας Μακεδονίας, Αλβανία, Μαυροβούνιο, Β-Ε, Σερβία (και Κόσσοβο)). Πρωτίστως για να ασκεί πολιτικές διαχείρισης κρίσεων, έχοντας κυρίως υπόψη τα εσωτερικά της Β-Ε και τις σχέσεις του αλβανικού παράγοντα με την Σερβία. Ώστε γεωπολιτικά είναι και σήμερα τα κίνητρα αναθέρμανσης της ενταξιακής προοπτικής των δυτικών Βαλκανίων και του εγχειρήματος συγχρονισμού της εξωβαλκανικής Μολντόβα με την ίδια ομάδα κρατών.

Η Ελλάδα υποστηρίζει σταθερά την ευρωπαϊκή προοπτική της Αλβανίας, εφόσον η όμορη χώρα θα ικανοποιεί πλήρως τα προαπαιτούμενα, κυρίως δε εκείνα που αφορούν στο κράτος Δικαίου και την προστασία των ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων.

Η Αθήνα, από την πρώτη στιγμή γενναιόδωρα υποστήριξε την αλβανική υποψηφιότητα, θεωρώντας ότι η συνηγορία της υπέρ της αλβανικής εντάξεως θα είχε περίπου αυτόματα ευεργετικές επιπτώσεις στο όλο πλέγμα των διμερών σχέσεων, περιλαμβανομένων των συνθηκών ευημερίας της ελληνικής μειονότητας. Η φιλελεύθερη αυτή αντίληψη δεν ευοδώθηκε από τα πράγματα. Οι ελπίδες που πρόχειρα γεννήθηκαν,με την ανάληψη της εξουσίας στα Τίρανα από τον χριστιανικής καταγωγής, νοτιοαλβανό Έντι Ράμα το 2013, διαψεύστηκαν στην τραχειά αλβανική πραγματικότητα. Η αλβανική κυβέρνηση θεωρώντας ότι η ώρα της ένταξης απέχει ακόμα μακρυά, υπό την σχετική επιρροή της Τουρκίας, αλλά και την ανοχή ευρωπαίων εταίρων, όπως η Ιταλία, εκτιμούσε ότι δεν έχει λόγο να ανταποκρίνεται στα μελήματα των ελληνικών κυβερνήσεων (οριοθέτηση ΑΟΖ, γενική κατάσταση βορειοηπειρωτικής μειονότητας, κ.α.). Η ώρα της αλήθειας έχει ωστόσο φτάσει, καθώς η υπόθεση του εκλεγμένου δημάρχου Χειμάρρας Φρέντι Μπελέρη, υποχρεώνει την Αθήνα σε αρνητική τοποθέτηση, μπροστά στο ερώτημα να ανοιχτούν τα πρώτα διαπραγματευτικά κεφάλαια Ε.Ε. – Αλβανίας. Η υπόθεση δεν προοιωνίζεται εύκολη, δυστυχώς έχει κακοφορμίσει λόγω της ανελαστικότητας του Αλβανού πρωθυπουργού. Αναζητούνται ευφάνταστες προτάσεις για έξοδο από μία σοβαρή δυσκολία που απειλεί να δηλητηριάσει τις σχέσεις δυο γειτονικών και φιλικών λαών.

Στο ζήτημα της διεύρυνσης υπάρχει ωστόσο ο ελέφαντας στο δωμάτιο: η Ουκρανία.

Η Ουκρανία, όπως η Γεωργία και η Μολντόβα είχαν ήδη υπογράψει από το 2016 «Προωθημένη και Συμπεριληπτική Συμφωνία Ελευθέρου Εμπορίου» με την ΕΕ. Πρόκειται για το εργαλείο που θα άνοιγε την αγορά των χωρών αυτών, κυρίως της μεγάλης, πλούσιας σε έδαφος και υπέδαφος Ουκρανίας, στις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις, και θα διευκόλυνε επίσης τις εξαγωγές των τριών χωρών προς την Ε.Ε. Ήταν ένα μεγαλεπήβολο εγχείρημα περαιτέρω διάρρηξης του μετασοβιετικού οικονομικού χώρου. Η πολιτική αυτή της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης, δεν έχει αποδώσει. Σχετίζεται με τα δεινά που έχουν πλήξει την Ουκρανία από τον Δεκέμβριο 2013/Φεβρουάριο 2014. Επρόκειτο για παρέμβαση στο μαλακό υπογάστριο της Ρωσίας. Μεγάλες ήσαν συναφώς και οι ευθύνες της ανώριμης, μετασοβιετικής ηγεσίας της Ουκρανίας.

Η ανακήρυξη της Ουκρανίας σε υποψήφια προς ένταξη χώρα, κατόπιν της απαράδεκτης ρωσικής εισβολής είναι εξαιρετικά δύσκολο να παράγει αποτέλεσμα, το λιγότερο για τα επόμενα 20 χρόνια: α) ποιά θα είναι τα σύνορα της Ουκρανίας, όταν δεν αναμένεται απώθηση της Ρωσίας από τα εδάφη που ήδη κατέχει β) ποιός θα φέρει το βάρος της ανοικοδόμησης της χώρας γ) πότε θα πάψει η Ουκρανία να είναι χώρος διαφθοράς κάτω από το πέλμα ασύδοτης επιχειρηματικής ολιγαρχίας δ) πότε θα λειτουργήσει κράτος δημοκρατούμενο, κράτος Δικαίου, με σεβασμό στα δικαιώματα πολιτικών αντιπάλων και μειονοτήτων.

Η Ευρώπη φέρει, και αυτή, ιστορικές ευθύνες για το ναυάγιο της Ουκρανίας, ήδη από το 2013, όταν δεν κατέστειλε τις εξωπραγματικές προσδοκίες ιδίως των πτωχών δυτικοουκρανικών περιφερειών για το νόημα της συμφωνίας ελευθέρου εμπορίου Ε.Ε. – Ουκρανίας. Σήμερα, με την απόδοση στο Κίεβο καθεστώτος υποψήφιας προς ένταξη χώρας παρέχει ηθική στήριξη.

Ζήτημα ελέγχου των διεθνώς αναγνωρισμένων συνόρων τους αντιμετωπίζουν επίσης η Γεωργία (Αμπχαζία, Νότια Οσσετία) και η Μολντόβα (Τρανσνίστρια). Η πρόοδος εδώ είναι ευκολότερη, αλλά η θεμελιώδης δυσκολία δεν έχει παρακαμφθεί.

Και ας έλθουμε στην Τουρκία, χώρα υποψήφια από το έτος 1999. Η Τουρκία κάνει σταθερά βήματα προς τα πίσω. Η τελευταία έκθεση προόδου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Νοέμβριος 2023) είναι αρνητική και απαισιόδοξη, στην βάση πολιτικών κυρίως κριτηρίων. Η χώρα οραματίζεται εαυτήν ως ηγέτιδα του σουνιτικού ισλαμικού κόσμου, προβολή της γεωπολιτικής Ευρασίας στην Μεσόγειο. Οι αντιρρήσεις της για την έμφαση που δίνει η ΕΕ στην υποψηφιότητα της Ουκρανίας, διατυπώνονται απλώς για να καταγραφούν. Η Τουρκία ουσιαστικά ενδιαφέρεται μόνο για την ανανεωμένη τελωνειακή ένωση, την

φιλελευθεροποίηση της πρόσβασης των πολιτών της στον χώρο της Ε.Ε., και τον εμπλουτισμό της Κοινής Δήλωσης του Μαρτίου 2016 για τις μεταναστευτικές ροές, με νέα χρηματοδοτική συνδρομή.

Αυτή είναι η κατάσταση στο μέτωπο «Διεύρυνση» της Ε.Ε. σήμερα. Και ας γίνει παραδεκτό ότι παρά την γεωπολιτική απομείωση της Ε.Ε., κυρίως ως συνέπεια του ουκρανικού πολέμου και της συνακόλουθης δοκιμασίας Γαλλίας και Γερμανίας, η προοπτική ένταξης παραμένει ισχυρό «παιδαγωγικού τύπου» δέλεαρ, ωστόσο λιγότερο ισχυρό απ' όσο πριν 20 χρόνια.

Και κάτι τελευταίο: νέα διεύρυνση θα καταστήσει την ένωση γίγαντα με πήλινα πόδια, ένα είδος Πανταγκρουέλ του Rabelais. Επίσης θα κάνει αναπόφευκτη την άρση της ομοφωνίας σε όλες τις ομάδες αποφάσεων, και μάλιστα στην Κοινή Εξωτερική Πολιτική/Πολιτική Ασφάλειας. Πεδίο δόξης λαμπρό για τους διαπραγματευτές κρατών όπως η Ελλάδα.-